

Financuar nga
Bashkimi Evropian

Raporti për Vlerësimin e Nevojave të Komunitetit për qasje ne ujë të pijes

Zbatuar nga
**RILINDJA
GJELBËR**

SQARIM

Ky publikim është zhvilluar si pjesë e projektit “Promovimi i Qasjes Universale në Ujë të Pastër”, financuar nga Zyra e Bashkimit Evropian në Kosovë dhe zbatuar nga Rilindja Gjelber (ish Let’s Do It Peja).

Pikëpamjet, opinionet dhe rekomandimet e shprehura në këtë publikim janë të zbatuesit dhe nuk përfaqësojnë domosdoshmërisht pikëpamjet e Zyrës së Bashkimit Evropian në Kosovë.

Përmbajtja

Akronimet / Shkurtesat	3
1. Hyrje	4
2. Metodologjia.....	4
3. Korniza Ligjore për Menaxhimin e Ujit dhe Përfshirjen e Komunitetit.....	6
4. Identifikimi i Palëve të Interesit për Menaxhimin e resurseve Ujore	7
5. Vështrim i përgjithshëm i komuniteteve në Kosovë	10
6. Elaborimi i komuniteteve të identifikuara	11
Komunitetet që përjetojnë mungesë uji.....	12
Komunitetet e prekura nga ndotja e ujit	13
Komunitetet që u mungon uji për prodhimin e energjisë	14
Komunitetet e prekura nga mbetjet fizike në ujë	15
Komunitetet e prekura nga mbetjet kimike në ujë	16
Komunitetet që përballen me sfida për shkak të mungesës së ujit për prodhimin e energjisë	17
Komunitetet e prekura nga ndotja e mbeturinave fizike në ujë.....	18
Komunitetet e prekura nga mbetjet kimike në ujë	19
Ndikimet e hidrocentraleve në komunitet	19
7. Ndikimet kryesore në komunitet	20
8. Sfidat kryesore me të cilat përballen komunitetet	21
9. Rreziqet dhe ndikimet specifike në komunitet.....	22
Konkluzione	23
Rekomandime	24

Akronimet / Shkurtesat

OSHC	Organizatat e Shoqërisë Civile
DMMU/D	Departamenti për Mbrojtjen e Mjedisit dhe Ujërave/Divizioni i Ujërave
DIMNUN	Departamenti i Inspektimit të Mjedisit, Natyrës, Ujit, Ndërtimit dhe Planifikimit
BE	Bashkimi Evropian
IHK	Instituti Hidrometeorologjik i Kosovës
KNU	Këshilli Ndërmintor i Ujërave
MBPZHR	Ministria e Bujqësisë, Pylltarisë dhe Zhvillimit Rural
MMPHI	Ministria e Mjedisit, Planifikimit Hapësinor dhe Infrastrukturës
MASHTI	Ministria e Arsimit, Shkencës, Teknologjisë dhe Inovacionit
MPJD	Ministria e Punëve të Jashtme dhe Diasporës
MFPT	Ministria e Financave, Punës dhe Transfereve
MINT	Ministria e Industrisë, Ndërmarrësisë dhe Tregtisë
MAPL	Ministria e Administrimit të Pushtetit Lokal
MSH	Ministria e Shëndetësisë
OJQ	Organizatat Joqeveritare
KRU	Kompania Rajonale e Ujësjiellit
AZZB	Agjencia Zvicerane për Zhvillim dhe Bashkëpunim
MIRU-K	Forcimi i organizatave të shoqërisë civile dhe pjesëmarrja e palëve të interesit në menaxhimin e integruar të burimeve ujore në Kosovë
ARSHU	Autoriteti Rregullativ i Shërbimeve të Ujërave

1. Hyrje

Qëllimi i këtij vlerësimi është i thjeshtë: të identifikojë dhe kuptojë se cilat komunitete në Kosovë janë më të prekura nga çështjet e ujit. Kjo përfshin gjithçka, nga mungesa e ujit deri te ndotja dhe ndikimet e projekteve të infrastrukturës. Duke hartuar këto komunitete, synojmë të sigurojmë që nevojat për ujë të plotësohen në mënyrë të drejtë dhe të qëndrueshme dhe të forcojmë mënyrën se si njerëzit dhe vendimmarrësit bashkëpunojnë në menaxhimin e burimeve ujore. Në veçanti, ne synojmë:

Objektivat kryesore të projektit janë:

- **Mbështetja e Strategjisë Kombëtare të Ujit:** Projekti monitoron zbatimin e Strategjisë Kombëtare të Ujit të Kosovës, duke siguruar që ajo të përputhet me nevojat lokale dhe standardet ndërkombëtare. Kjo përfshin kontrollin e planeve aktuale për të identifikuar boshllëqet që duhet të plotësohen. **Prioriteti i gjithëpërfshirjes dhe barazi gjinore:** Sfidat e ujit shpesh ndikojnë më shumë në grupe të caktuara, veçanërisht te gratë dhe komunitetet e marginalizuara. Ky projekt është i përkushtuar që të sigurojë që nevojat e të gjithëve të plotësohen në mënyrë të drejtë. **Rritja e vetëdijes dhe ndërtimi i kulturës së ruajtjes së ujit:** Përmes fushatave të ndërgjegjësimit publik, punëtorive dhe programeve arsimore, projekti ndihmon individët të kuptojnë rëndësinë e ruajtjes së ujit. **Forcimi i Ekspertizës Lokale:** Për të adresuar këto sfida në mënyrë efektive, projekti ofron trajnime për liderët lokalë, zyrtarët qeveritarë dhe të tjerë të përfshirë në menaxhimin e ujit, duke ndihmuar që Kosova të ketë njohuritë dhe aftësitë e nevojshme për menaxhimin e qëndrueshëm të burimeve ujore.

2. Metodologjia

Qasja jonë ndaj këtij vlerësimi përfshiu disa metoda për të krijuar një pamje të qartë të komuniteteve në Kosovë që preken më shumë nga sfidat e ujit. Ja se si mbledhëm dhe përpunuam të dhënat për të përqendruar përpjekjet tona në komunitetet që kanë nevojë më shumë:

Hartimi i Palëve të Interesit

Fillimisht, kryem një hartim të detajuar të të gjithë palëve të interesuara të përfshira në menaxhimin e ujit në Kosovë. Kjo përfshinte agjenci qeveritare, autoritete lokale, OJQ, grupe komunitare dhe biznese. Duke kuptuar rolet dhe ndikimin e çdo pale, mundëm të identifikojmë se me kë duhet të bashkëpunojmë dhe si mund të mbështesin komunitetet e prekura.

Vlerësimi i Komunitetit

Vlerësimet fillestare përfshinin vizita në 52 komunitete të identifikuara si të përballura me sfida të mëdha të ujit. Përmes bisedave dhe vlerësimeve, mblodhëm të dhëna fillestare për nevojat e çdo komuniteti, sfidat dhe gjendjen aktuale të infrastrukturës së ujit.

Bazuar në gjetjet nga këto vizita, u përqendruam më tej në 20 komunitetet më të prekura, ku vazhduam me vlerësime më të thelluara. Këto komunitete u zgjodhën për shkak të nevojave të mëdha, bazuar në faktorë si mungesa e ujit, ndotja, mangësitë në infrastrukturë dhe ndjeshmëria e komunitetit.

Vizitat në Terren dhe Angazhimi i Drejtpërdrejtë

Vizitat në terren na mundësuan të mbledhim njohuri dhe vëzhgime të drejtpërdrejta nga banorët. Biseduam me anëtarë të komunitetit, liderë lokalë dhe përfaqësues të qeverisë për të kuptuar sfidat e përditshme të ujit me të cilat përballen, siç janë çështjet e qasjes, ndotjes dhe ndikimeve në shëndet. Këto vizita gjithashtu na ndihmuan të vlerësojmë infrastrukturën fizike, si sistemet e furnizimit me ujë dhe objektet e kanalizimeve, duke na dhënë një pasqyrë të qartë se ku kërkohen përmirësime urgjente.

Media Sociale dhe Komunikimi i Drejtpërdrejtë

Duke njohur se disa komunitete mund të jenë të vështira për t'u arritur personalisht, përdorëm rrjetet sociale për të zgjeruar shtrirjen tonë. Duke postuar në grupe lokale dhe forume të komunitetit në rrjetet sociale, arritëm të marrim komente nga banorët dhe të mësojmë për sfidat dhe prioritetet e tyre të lidhura me ujin.

Gjithashtu, kryem komunikime të drejtpërdrejta përmes thirrjeve telefonike dhe email-eve për të siguruar që të kapim perspektiva nga një pjesë sa më e gjerë e komunitetit. Kjo metodë na ndihmoi të arrijmë komunitetet që mund të mos jenë të arritshme përmes qasjeve tradicionale.

Toolkitet Operacionale për Pjesëmarrjen Civile

Përdorëm Toolkit Operacional për Pjesëmarrjen Civile – një set i strukturuar mjetesh të dizajnuara për të analizuar asetet sociale, ekonomike dhe mjedisore të një komuniteti. Ky toolkit na ndihmoi të vlerësojmë pikat e forta dhe dobësitë e veçanta të çdo komuniteti, duke u përqendruar në mënyrën se si këta faktorë ndikojnë në marrëdhënien e tyre me burimet ujore.

Përmes këtij analizimi, arritëm të matim jo vetëm aspektet fizike të sfidave të ujit, por edhe dimensionet socio-ekonomike, si niveli i të ardhurave, punësimi dhe arsimit, të cilët ndikojnë në mënyrën se si komunitetet arrijnë dhe menaxhojnë burimet e tyre ujore.

3. Korniza Ligjore për Menaxhimin e Ujit dhe Përfshirjen e Komunitetit

Ky kapitull synon të paraqesë kornizën rregullative për menaxhimin e ujit në përgjithësi, si dhe mundësitë për përfshirjen e palëve të interesit në procesin e zhvillimit, miratimit dhe monitorimit të vendimeve të rëndësishme për menaxhimin e ujit.

Ligji Nr. 04/L-147 për Ujin, i miratuar në vitin 2013, është një instrument ligjor themelor që rregullon Menaxhimin e Integruar të Burimeve Ujore (MIBU) në Kosovë. Ky ligj transponon shumicën e standardeve dhe parimeve të Direktivës së Ujit të Bashkimit Evropian (ĒFD) në sistemin ligjor të Kosovës, duke rregulluar politikën e ujit. Veçoritë në zbatimin e politikës së ujit përcaktohen nga legjislacioni dytësor, përfshirë:

- Rregulloren Nr. 03/2016 për Kartën e Klientit të lëshuar për Ofruesin e Shërbimeve të Ujit në Kosovë;
- Rregulloren Nr. 04/2016 për Inspektimin e Përputhshmërisë me Detyrimet Rregullatore nga Ofruesit e Licencuar të Ujit në Kosovë;
- Rregulloren Nr. 06/2016 për Ndërprerjen e Shërbimeve të Ujit nga Ofruesit e Ujit në Kosovë;
- Rregulloren Nr. 09/2019 për Rezolutën për Ankesat e Klientëve;
- Rregulloren MMPH 02/2016 për Mënyrën e Përcaktimit të Rrjedhjeve Ekologjikisht të Pranueshme;
- Udhëzimin Administrativ Nr. 12/2013 për Sistemin e Informacionit për Ujin;
- Udhëzimin Administrativ Nr. 03/2018 për Procedurat për Lejet e Ujit;

- Udhëzimin Administrativ Nr. 20/2015 për Kriteret për Ujin për Not;
- Udhëzimin Administrativ Nr. 19/2015 për Veprimet e Dëmshme të Ujit;
- Udhëzimin Administrativ MMPH 17/2017 për Klasifikimin e Trupave të Ujit nëntokësor;
- Udhëzimin Administrativ Nr. 02/16 për Strukturën e Pagesës së Ujit;
- Udhëzimin Administrativ Nr. 26/2013 për Përcaktimin e Mënyrës së Verifikimit dhe Legalizimit të Inspektoratit të Ujit;
- Udhëzimin Administrativ Nr. 04/2016 për Kriteret dhe Procedurat për Mbrojtjen e Rrjedhave të Ujit dhe Akumulimeve;
- Udhëzimin Administrativ Nr. 12/2015 për Përcaktimin e Kriterit për Zonat e Mbrojtura për Qëllime Strategjike;
- Rregulloren Nr. 05/2016 për Licencimin e Ofruesve të Shërbimeve të Ujit në Kosovë.

4. Identifikimi i Palëve të Interesit për Menaxhimin e Resurseve Ujore

Ekipi implementues i projektit ka hartuar një listë të palëve të interesit të nevojshme për të zbatuar aktivitetet e projektit. Kjo listë përfshin identifikimin e institucioneve formale dhe lokale, agjencive, biznesit dhe organizatave të shoqërisë civile, iniciativave individuale dhe grupe, sektorit të informimit (medias), përdoruesve të ujit dhe faktorëve që lidhen në mënyra të ndryshme me aktivitetet e ujit.

Identifikimi i rolit të çdo pale dhe përcaktimi i ndikimit të tyre është bërë bazuar në legjislacionin aktual.

Si rezultat, ka palë që janë të lidhura drejtpërdrejt dhe ato që janë të lidhura në mënyrë të tërthortë.

Tabela 1. Grupi kryesor i palëve të interesuara të përfshirë në aktivitetet e menaxhimit të ujit

GRUPET KRYESORE TË INTERESIT	
Autoritetet Kombëtare	Ministria e Mjedisit, Planifikimit Hapësinor dhe Infrastrukturës

Autoritetet lokale	Agjencitë e linjes
Aktorët rajonalë	Institutet kombëtare
OSHC/OJQ	Komunat
Palët e tjera të interesit	Kompanitë Rajonale të Ujit
Palët e tjera të interesuara nga institucionet qendrore	Sektori afarist, komunitetet, media etj.

Ministria e Mjedisit, Planifikimit Hapësinor dhe Infrastrukturës (MMPHI) është përgjegjëse për menaxhimin e ujërave. Operon përmes katër departamenteve/agjencive:

1. Autoriteti i Qarkut të Pellgjeve Lumore (RBDA);
2. Agjencia për Mbrojtjen e Mjedisit të Kosovës (AKMM) me 2.1 Institutin Hidro Meteorologjik të Kosovës (IHMK);
3. Departamenti për Mbrojtjen e Mjedisit dhe Ujërave, 3.1 Divizioni i Ujit (DMMU), dhe
4. Departamenti për Inspektim të Mjedisit, Natyrës, Ujit, Ndërtimit dhe Planifikimit (DIMNUK).

Palët e tjera të identifikuara të interesit qeveritar në lidhje me menaxhimin e ujit janë:

Këshilli Ndërmintor i Ujërave (KPMN),

- Ministria e Bujqësisë, Pylltarisë dhe Zhvillimit Rural (MBPZHR),
- Ministria e Industrisë, Ndërmarrësisë dhe Tregtisë (MINT),
- Ministria e Administrimit të Pushtetit Lokal (MAPL),
- Ministria e Financave, Punës dhe Transfereve (MFPT),
- Ministria e Punëve të Jashtme dhe Diasporës (MPJD),
- Ministria e Shëndetësisë / Instituti Kombëtar i Shëndetësisë Publike në Kosovë (MSH/IKSHPK),
- Ministria e Punëve të Brendshme dhe Administratës Publike (MIAPA),
- Ministria e Ekonomisë dhe Energjetikës (MEE)
- Ministria e Arsimit, Shkencës, Teknologjisë dhe Inovacionit (MASHTI),
- Autoriteti Rregullativ i Shërbimeve të Ujit (ARRU), SHUKOS dhe Kompanitë Rajonale të Ujit (KRU).
- Komunat

Palë të tjera të interesit që luajnë një rol të rëndësishëm në zbatimin e nismave dhe praktikave të mira në menaxhimin e burimeve ujore, janë organizatat e shoqërisë civile. Ato mund të jenë efektive duke monitoruar zbatimin e legjislacionit, duke rritur transparencën institucionale, si dhe me mobilizimin e komunitetit.

Grupet e shoqërisë civile janë si vijon:

- Organizatat Joqeveritare, të cilat mund të regjistrohen si Institute, Fondacione ose Shoqata;
- Iniciativa individuale ose qytetare;
- Organizatat dhe/ose shoqatat e grave
- Organizatat rinore etj.

Mbi kriteret fillestare të vendosura në bazë të veprimtarisë së Organizatave të Shoqërisë Civile, 457 OJQ renditeshin në kategorinë për "Mbrojtjen e mjedisit" dhe 47 në kategorinë "Flora dhe Fauna". Palët e tjera të interesit që kanë një rol dhe rëndësi të veçantë në rritje të informacionit dhe komunikimit janë:

Palët jo kyçe të interesit	Roli dhe përgjegjësia
Media-Publike	Shpërndarja e informacionit dhe rritja e ndërgjegjësimit, të interesuarit për storie.
Akademia	Prodhimi dhe shpërndarja e të dhënave dhe njohurive shkencore.
Ekonoitë familjare	Përdoruesit e ujit të interesuar për cilësinë (shëndetin) dhe disponueshmërinë e ujit me një çmim të volitshëm.
Sektori i biznesit duke përfshirë industrinë	Përdoruesit e ujit, të interesuar për cilësinë dhe disponueshmërinë e ujit dhe/ose të drejtave të përdorimit të ujit
Fermerët dhe peshkimi	Konsiderohen si përdorues të ujit me interesa të veçanta (cilësia dhe sasia e ujit)
Përfaqësuesit e fshatit	Mobilizimi dhe informimi i komunitetit
Anëtarë të komunitetit	Individët/ekspertët/ambientistët

5. Vështrim i përgjithshëm i komuniteteve në Kosovë

Në Kosovë, komunitetet janë të organizuara në një peizazh të ndryshëm etnik, ku secili grup ka karakteristika të dallueshme sociale, kulturore dhe politike. Segmenti më i madh i popullsisë është shqiptar etnik, ndërsa ka edhe komunitete të konsiderueshme të pakicave serbe, boshnjake, rome, ashkali dhe egjiptiane. Secila prej këtyre bashkësive etnike përfaqësohet nga parti politike, organizata të shoqërisë civile dhe udhëheqës lokal të cilët punojnë për të mbrojtur interesat dhe nevojat e tyre specifike.

Struktura Etnike dhe Sociale

Struktura e komunitetit të Kosovës pasqyron një ndërveprim kompleks ndërmjet përkatësisë etnike dhe qeverisjes lokale. Çdo grup etnik ka rrjetet e veta sociale, organizatat e komunitetit dhe, në shumë raste, përfaqësues politikë të fokusuar në adresimin e çështjeve unike për komunitetin e tyre.

Qeverisja Lokale dhe Struktura Komunale

Kosova është e ndarë në komuna, secila me autoritet për të ofruar shërbime thelbësore si arsimit, kujdesi shëndetësor, uji dhe kanalizimi dhe infrastrukturë për banorët e saj. Komunat drejtohen nga kryetarët dhe këshillat e zgjedhur të komunave, të cilët janë përgjegjës për marrjen e vendimeve dhe politikave që ndikojnë në banorët lokal. Ky sistem i decentralizuar lejon përgjegjshmëri më të madhe ndaj nevojave lokale, por do të thotë gjithashtu se burimet dhe shërbimet ndryshojnë shumë në komuna, në varësi të kapacitetit të tyre qeverisës, buxhetit dhe demografisë.

Roli i Shoqërisë Civile dhe Angazhimit në Komunitet

Organizatat e shoqërisë civile (OSHC-të) luajnë një rol të rëndësishëm në tejkalimin e boshllëqeve në ofrimin e shërbimeve, veçanërisht në komunitetet që mund të mos kenë qasje të plotë në burimet komunale. Shumë OShC fokusohen në mbështetjen e komuniteteve vulnerabël dhe pakicë duke ofruar programe arsimore, shërbime sociale dhe burime për zhvillim të qëndrueshëm. Nëpërmjet avokimit, këto organizata punojnë për të siguruar që të gjitha komunitetet të kenë një zë në diskutimet e politikave dhe qasje në shërbimet thelbësore.

Sfidat dhe Mundësitë për Zhvillim të Komunitetit

Struktura e larmishme e komunitetit të Kosovës krijon sfida dhe mundësi për zhvillim. Për shembull, ndërsa shumëllojshmëria e perspektivave kulturore pasuron strukturën shoqërore, pabarazitë në qasjen në burime dhe përfaqësimin politik mund të pengojnë zhvillimin e barabartë. Në zonat me popullsi të përzier etnike, bashkëpunimi ndërmjet komuniteteve është jetik për të adresuar sfidat e përbashkëta, të tilla si qëndrueshmëria mjedisore, menaxhimi i burimeve ujore dhe zhvillimi ekonomik. Ndërsa, Kosova vazhdon të përparojë në këto fusha, angazhimi gjithëpërfshirës i komunitetit dhe shpërndarja e barabartë e burimeve do të jenë thelbësore për ndërtimin e elasticitetit dhe kohezionit social në të gjitha komunitetet.

Ky kuptim i peizazhit të komunitetit të Kosovës është thelbësor për zbatimin e menaxhimit efektiv të ujit dhe iniciativave të tjera mjedisore, pasi mundëson ndërhyrje të synuara që respektojnë karakteristikat dhe sfidat unike të secilit komunitet.

6. Elaborimi i komuniteteve të identifikuar

Gjetjet e këtij vlerësimi rrjedhin nga një qasje kërkimore me shumë metoda që mundësoi një kuptim gjithëpërfshirës të sfidave të lidhura me ujin me të cilat përballen komunitetet e ndryshme në mbarë Kosovën. Kjo qasje përfshinte vizita në terren, intervista të thelluara, kontakt me rrjetet sociale

dhe krijimin e një platforme bashkëpunuese. Nëpërmjet këtyre metodave, ne identifikuar pesë grupe të veçanta të komuniteteve, secila përballat me çështje unike mjedisore dhe sociale që lidhen me ujin. Më poshtë është një përshkrim i detajuar i këtyre grupeve të komunitetit dhe sfidave specifike me të cilat përballen.

Komunitetet që përjetojnë mungesë uji

Lokacionet: Prishtina, Obiliqi, Fushë Kosova, Mitrovica, Peja, and Gjakova.

Sfidat: Këto komunitete luftojnë për të hyrë në sasi të mjaftueshme të ujit të pastër dhe të sigurt për nevojat thelbësore të përditshme, duke përfshirë pijen, gatimin dhe kanalizimet. Mungesa e ujit çon në çështje më të gjera shëndetësore dhe sanitare, ndikon në produktivitetin bujqësor dhe e bënë të vështirë për fermerët të mbajnë bagëtinë dhe të korrurat. Si rezultat, banorët përballen me rreziqe shëndetësore dhe tendosje ekonomike.

Implikimet: Qasja e kufizuar në ujë të pastër kërcënon mirëqenien e përgjithshme të këtyre komuniteteve. Trajtimi i këtyre mungesave është kritik për sigurimin e shëndetit publik dhe mbështetjen e jetesës bujqësore.

Komunitetet e prekura nga ndotja e ujit

Lokacionet: Mitrovica, Gjakova, Peja, Gjilani.

Burimet e ndotjes: Shkarkimet industriale, rrjedhjet bujqësore dhe ujërat e zeza të patrajtuara.

Sfidat: Ndotja e burimeve të ujit në këto zona rezulton në ujë të pijshëm të pasigurt dhe ka një efekt të luhatshëm në shëndetin publik, me raste më të larta të sëmundjeve të shkaktuara nga uji, infeksioneve të lëkurës dhe sëmundjeve të tjera të lidhura me ujin e ndotur. Për më tepër, bujqësia lokale vuan, pasi uji i ndotur mund të zvogëlojë rendimentet e të korrurave dhe të dëmtojë shëndetin e bagëtive.

Implikimet: Adresimi i burimeve të ndotjes përmes rregullave të menaxhimit më të mirë të mbetjeve dhe kontrollit të ndotjes është thelbësor për të përmirësuar cilësinë e ujit dhe për të mbrojtur shëndetin e njeriut dhe produktivitetin bujqësor.

Komunitetet që u mungon uji nga prodhimi i energjisë

Lokacionet: Deçan, Shtërpçe, Kaçanik.

Sfidat: Këto komunitete përjetojnë qasje të reduktuar në ujë për shkak të shpërndarjes së tij për prodhimin e energjisë, veçanërisht për energjinë hidroelektrike. Ky devijim ndikon në ujitje, disponueshmërinë e ujit të pijshëm dhe përdorime të tjera thelbësore. Mosbalancimi i krijuar nga nevojat për energji mund të shpie në konflikte për burimet ujore dhe nxjerr në pah nevojën për shpërndarje të qëndrueshme të ujit.

Implikimet: Zhvillimi i burimeve alternative të energjisë që nuk mbështeten shumë tek uji mund të zvogëlojë konkurrencën për burimet ujore dhe të zbusë tendosjen mbi komunitetet lokale.

Komunitetet e prekura nga mbetjet fizike në ujë

Lokacionet: Gjilan, Lipjan, Gjakovë.

Burimet e ndotjes: Mbetjet fizike, duke përfshirë plastikën, vajin dhe mbetje tjera.

Sfidat: Prania e mbetjeve fizike në trupat ujorë paraqet rreziqe serioze për shëndetin dhe ndikon në pastërtinë dhe përdorshmërinë e ujit për aktivitetet e përditshme. Kjo ndotje ndikon gjithashtu në ekosistemin lokal dhe prish bujqësinë duke ndotur ujin për ujitje.

Implikimet: Zbatimi i programeve të menaxhimit të mbetjeve, përpjekjet për pastrimin e komunitetit dhe rritja e ndërgjegjësimit për asgjësimin e mbetjeve janë çelësi për reduktimin e ndotjes fizike në burimet ujore dhe sigurimin e mjediseve më të shëndetshme për këto komunitete.

Komunitetet e prekura nga mbetjet kimike në ujë

Lokacionet: Mitrovicë, Drenas, Obiliq.

Burimet e ndotjes: Ndotës kimikë, duke përfshirë pesticidet, plehrat dhe kimikatet industriale.

Sfidat: Ndotja kimike në burimet e ujit rezulton rrezikshëm në ujë të pijshëm, duke çuar në probleme afatgjata shëndetësore si kanceri, problemet riprodhuese dhe sëmundjet kronike. Për më tepër, produktiviteti bujqësor kërcënohet pasi të mbjellat dhe blegtoaria vuajnë nga ekspozimi ndaj ujit të kontaminuar.

Implikimet: Vendosja e rregulloreve më të forta për përdorimin e kimikateve dhe zbatimi i monitorimit të rregullt të cilësisë së ujit, janë hapa thelbësorë për të zbutur ndikimet shëndetësore dhe ndikimet mjedisore në këto zona.

Komunitetet që përballen me sfida për shkak të mungesës së ujit për prodhimin e energjisë

Zonat e ndikuara: Deçan, Kaçanik.

Sfidat: Komunitetet në Deçan dhe Kaçanik luftojnë me çështjet e mungesës së ujit që ndikojnë në prodhimin e energjisë dhe qasjen në ujë për nevojat e përditshme. Projektet e energjisë hidroelektrike, të cilat mbështeten në furnizime të qëndrueshme me ujë, shpesh reduktojnë disponueshmërinë e ujit për ujitje, pije dhe qëllime shtëpiake. Kjo krijon një konflikt ndërmjet kërkesave për energji dhe qasjes thelbësore të ujit, duke prekur bujqësinë dhe mirëqenien e komunitetit.

Implikimet: Pa ujë të mjaftueshëm për të gjitha përdorimet, këto komunitete përballen me vështirësi në mirëmbajtjen e bujqësisë, sigurimin e ujit të pijshëm të pastër dhe plotësimin e nevojave shtëpiake. Kjo situatë nënvizon rëndësinë e eksplorimit të alternativave energjetike që nuk dëmtojnë burimet ujore lokale dhe sigurimin e një shpërndarjeje të drejtë të ujit për shërbimet thelbësore komunitare.

Komunitetet e prekura nga ndotja e mbeturinave fizike në ujë

Zonat e prekura: Gjilan, Lipjan, Gjakovë

Sfidat: Mbetjet fizike, duke përfshirë mbetjet plastike, vajin dhe ndotës të tjerë, ndotin burimet e ujit në këto komunitete. Kjo ndotje ka pasoja të gjera, nga rreziqet shëndetësore për shkak të cilësisë së dobët të ujit e deri te sfidat bujqësore pasi uji i kontaminuar pengon aktivitetet bujqësore. Ndotja nga mbetjet fizike pengon gjithashtu përpjekjet sanitare, duke krijuar një mjedis të pasigurt për banorët.

Implikimet: Trajtimi i ndotjes fizike nga mbetjet është thelbësor për të siguruar ujë të sigurt dhe të pastër për këto komunitete. Sistemet efektive të menaxhimit të mbetjeve, fushatat e ndërgjegjësimit të publikut për asgjësimin e duhur të mbetjeve dhe iniciativat për pastrimin e komunitetit mund të reduktojnë ndotjen dhe të përmirësojnë cilësinë e ujit, duke përfituar si për shëndetin e njeriut ashtu edhe për mjedisin.

Komunitetet e prekura nga mbetjet kimike në ujë

Zonat e prekura: Mitrovicë, Drenas, Obiliq.

Sfidat: Këto komunitete përballen me ndotje nga ndotës kimikë si pesticidet, kimikatet industriale dhe plehrat. Ndotja kimike jo vetëm që paraqet rreziqe serioze për shëndetin - duke çuar në kushte si kanceri, problemet e frymëmarrjes dhe problemet e shëndetit riprodhues - por gjithashtu kërcënon bujqësinë lokale, pasi substancat toksike ndikojnë në cilësinë e tokës dhe shëndetin e bagëtive.

Implikimet: Luftimi i ndotjes kimike në këto zona kërkon zbatim të rreptë të rregulloreve mjedisore, testime të rregullta të ujit dhe përpjekje për të kufizuar përdorimin e kimikateve të dëmshme. Sigurimi i praktikave bujqësore alternative, miqësore me mjedisin dhe mbështetja e iniciativave të kontrollit të ndotjes do të zvogëlonte rrezikun për shëndetin publik dhe do t'i ndihmonte fermerët të ruajnë jetesën produktive dhe të sigurt.

Ndikimet e hidrocentraleve në komunitet

Disa komunitete, veçanërisht në Deçan dhe Shtërpçë, përballen me sfida shtesë për shkak të projekteve të hidrocentraleve:

Disponueshmëria e reduktuar e ujit: Hidrocentralet tërheqin burime të konsiderueshme ujore, duke reduktuar furnizimin për komunitetet e afërta, veçanërisht gjatë stinëve të thata.

Përmbytja dhe zhvendosja: Ndërtimi i digave mund të çojë në përmbytje të lokalizuara dhe zhvendosje të komuniteteve, siç shihet në zonat si Kaçaniku.

Degradimi i mjedisit: Projektet hidroelektrike ndryshojnë ekosistemet lokale, duke ndikuar në rrjedhën e ujit, temperaturën dhe habitatet e specieve ujore.

Humbja e mjeteve të jetesës dhe trashëgimisë: Komunitetet që varen nga peshkimi, bujqësia ose kanë lidhje kulturore me tokën ndikohen negativisht nga qasja e kufizuar në ujë dhe ndryshimet në peizazh.

7. Ndikimet kryesore në komunitet

1. **Rreziqet për shëndetin:** Uji i kontaminuar mund të çojë në probleme shëndetësore akute dhe kronike, duke përfshirë infeksionet e lëkurës, problemet e frymëmarrjes, sëmundjet gastrointestinale dhe një rrezik në rritje të kancerit. Popullata vulnerabël është veçanërisht e rrezikuar, ku fëmijët dhe të moshuarit shpesh vuajnë më së shumti nga ekspozimi afatgjatë ndaj ndotësve.
2. **Efektet e shëndetit mendor:** Të jetosh pranë burimeve të ujit të ndotur krijon ankth të vazhdueshëm për sigurinë e ujit, duke çuar në stres kronik, i cili ndikon më tej në mirëqenien e banorëve.
3. **Barrë ekonomike:** Shumë familje duhet të sigurojnë burime alternative të ujit, duke shtuar tendosje financiare. Për më tepër, kostot e përsëritura mjekësore për sëmundjet që lidhen me ndotjen e ujit reduktojnë burimet familjare dhe stabilitetin financiar.
4. **Ndërprerja e jetesës:** Në zonat si Gjilani dhe Gjakova, uji i ndotur pengon produktivitetin bujqësor, duke çuar në rendimente më të ulëta të të korrurave, ulje të shëndetit të bagëtive dhe humbje ekonomike për fermerët që varen nga uji i pastër për jetesën e tyre.

8. Sfidat kryesore me të cilat përballen komunitetet

1. **Mungesa e qasjes në ujë të pastërr**
 - Komunitetet si Zhuri, Obiliqi dhe Vushtrria nuk kanë qasje në ujë të pijshëm të sigurt për shkak të infrastrukturës së vjetëruar, ndotjes industriale dhe bujqësore dhe zbatimit të pamjaftueshëm rregullator. Kjo kufizon qasjen në ujë për pije dhe kanalizime, duke ndikuar në shëndetin dhe jetën e përditshme të banorëve.
2. **Thatësira dhe mungesa e ujit**
 - Kosova përjeton thatësira të shpeshta dhe mungesë uji, veçanërisht gjatë verës. Ndryshimet klimatike i përkeqësojnë këto çështje, duke çuar në mot më ekstrem dhe duke reduktuar më tej disponueshmërinë e ujit.

3. Përmbytjet dhe ndotja e ujit

- Reshjet e shumta, të kombinuara me infrastrukturën joadekuate, shkaktojnë përmbytje në rajone si Gjakova, Malisheva dhe Mitrovica. Ujërat e përmbytjeve ndotin burimet e ujit me ndotës të tillë si ujërat e zeza dhe kimikatet, duke dëmtuar shtëpitë, bizneset dhe infrastrukturën thelbësore.

4. Trajtimi joadekuat i ujërave të zeza

- Shumë komunitete nuk kanë objekte të përshtatshme për trajtimin e ujërave të zeza, duke çuar në shkarkimin e ujërave të zeza dhe ndotësve të tjerë direkt në lumenj dhe përrenj, duke rritur nivelin e ndotjes së ujit.

Këto sfida kanë implikime të gjera për shëndetin publik, ekonominë lokale dhe qëndrueshmërinë mjedisore. Trajtimi i tyre kërkon një përpjekje të unifikuar midis agjencive qeveritare, industrive dhe shoqërisë civile për të zhvilluar strategji të qëndrueshme dhe elastike të menaxhimit të ujit.

9. Rreziqet dhe ndikimet specifike në komunitet

- **Uji i ndotur:** Komunitetet që përdorin ujë të kontaminuar me substanca të dëmshme si bakteret, kimikatet ose metalet e rënda përballen me rreziqe të shumta shëndetësore, duke përfshirë sëmundjet gastrointestinale dhe gjendjet afatgjata.
- **Mungesa e infrastrukturës:** Pa infrastrukturë thelbësore (puse, objekte për trajtimin e ujit), komunitetet luftojnë për të pasur qasje në ujë të sigurtë, veçanërisht duke ndikuar në zonat me të ardhura të ulëta dhe të largëta si Zhuri dhe Skenderaj.
- **Tendosje financiare:** Kostot që lidhen me sigurimin e ujit të pastër dhe përmirësimin e infrastrukturës vendosin presion financiar mbi komunitetet, duke ndikuar në elasticitetin e përgjithshëm ekonomik.
- **Prishje e jetës së përditshme:** Gratë dhe fëmijët ndikohen në mënyrë disproporcionale, pasi mungesa e qasjes në ujë të pastër i bënë më sfiduese aktivitetet bazë si gatimi dhe higjiena personale.

- **Ndikimi në mjedis:** Infrastruktura e pamjaftueshme e ujit dhe ndotja dëmtojnë ekosistemet lokale, duke çuar në humbje të biodiversitetit dhe degradim mjedisor.
- **Tensionet politike dhe sociale:** Çështjet e ujit, shpesh të ndikuara nga dinamika politike, mund të nxisin konfliktin mes komuniteteve që konkurrojnë për burime të kufizuara.

Konkluzione

Komunitetet e Kosovës përballen me sfida kritike të lidhura me ujin që kërkojnë një reagim urgjent dhe të koordinuar. Mungesa e ujit të pastër dhe të qasshëm ndikon në jetën e përditshme, shëndetin publik, stabilitetin ekonomik dhe qëndrueshmërinë mjedisore. Infrastruktura e vjetëruar, e shoqëruar nga ndotja nga burimet industriale dhe bujqësore, ka bërë që shumë komunitete - veçanërisht ato në zona me të ardhura të ulëta ose të largëta - të luftojnë për të siguruar ujë të sigurt. Ndryshimet klimatike i përkeqësojnë më tej këto çështje, me thatësitat në rritje, përmytjet dhe ekstremet e temperaturës që intensifikojnë mungesën e ujit dhe rreziqet e ndotjes.

Pasojat janë të qarta: rastet më të larta të sëmundjeve të shkaktuara nga uji, stresi i konsiderueshëm i shëndetit mendor dhe sforcimet ekonomike nga rritja e kostove mjekësore dhe rendimentet më të ulëta bujqësore. Mbështetja në energjinë hidroelektrike e ndërlikon çështjen, pasi kërkesat për energji ndonjëherë kufizojnë disponueshmërinë e ujit për nevojat thelbësore të komuniteteve, si uji i pijshëm dhe ujitja. Pa një ndryshim strategjik në menaxhimin e burimeve ujore, këto ndikime do të vazhdojnë të prishin mjetet e jetesës, të degradojnë ekosistemet dhe të thellojnë pabarazitë sociale.

Adresimi i këtyre çështjeve të ndërthurura kërkon bashkëpunim ndërmjet qeverisë, industrisë, shoqërisë civile dhe komuniteteve lokale. Duke miratuar strategji gjithëpërfshirëse, të qëndrueshme dhe elastike të menaxhimit të ujit, Kosova mund të mbështesë më mirë shëndetin, mirëqenien dhe perspektivat ekonomike të të gjitha komuniteteve të saj.

Rekomandime

- **Modernizimi i infrastrukturës ujore:** Investimi në infrastrukturën e përmirësuar të ujit dhe kanalizimeve do të sigurojë qasje të besueshme në ujë të pastër. Kjo është themelore për mbrojtjen e shëndetit të komunitetit, reduktimin e kostove për familjet dhe mbështetjen e zhvillimit të qëndrueshëm ekonomik.
- **Forcimi i monitorimit të cilësisë së ujit dhe zbatimi i kontrolleve të ndotjes:** Testimi dhe monitorimi rutinë i burimeve të ujit janë thelbësore për të mbrojtur shëndetin publik. Zbatimi i rregulloreve strikte të ndotjes, veçanërisht në prodhimet industriale dhe bujqësore, është çelësi për ruajtjen e cilësisë së ujit të sigurtë. Raportimi transparent mbi kushtet e ujit i ndihmon komunitetet të marrin vendime të informuara dhe nxit besimin në qeverisjen e ujit.
- **Miratimi i praktikave të qëndrueshme të menaxhimit të ujit:** Integrimi i praktikave të ruajtjes së ujit dhe teknologjive të qëndrueshme—veçanërisht në bujqësi—mund të zbusë si mungesën ashtu edhe ndotjen. Fushatat ndërgjegjësuese të fokusuara në përdorimin e përgjegjshëm të ujit janë jetike për nxitjen e një kulture të ruajtjes në të gjitha nivelet.
- **Diversifikimi i burimeve të energjisë për të zbutur kërkesën për ujë:** Reduktimi i mbështetjes në energjinë hidroelektrike duke investuar në alternativa të rinovueshme, si dielli dhe era, do të ulë presionin mbi burimet ujore dhe do të lejojë përdorim më të balancuar midis energjisë dhe nevojave të komunitetit për ujë.
- **Prioritet i Angazhimit të Komunitetit dhe Vendimmarrjes Gjithëpërfshirëse:** Përfshirja aktive e komuniteteve në planifikimin e ujit dhe proceset e vendimmarrjes siguron që zgjidhjet plotësojnë nevojat lokale dhe promovojnë rezultate të barabarta. Pjesëmarrja e komunitetit ndërton besimin, rrit transparencën dhe lejon që zgjidhjet të pasqyrojnë realitetet në terren.
- **Sigurimi i mbështetjes socio-ekonomike për komunitetet e prekura:** Prezantimi i programeve mbështetëse për të adresuar barrën ekonomike nga mungesa e ujit dhe ndotja është kritike. Ndihma financiare, qasje në kujdesin shëndetësor dhe trajnimi për jetesë të qëndrueshme mund të ndihmojnë komunitetet të ndërtojnë elasticitet dhe të përshtaten me sfidat e vazhdueshme të ujit.

Ky projekt është i financuar
nga Bashkimi Evropian

Ky publikim është zhvilluar si pjesë e projektit “Promovimi i Qasjes Universale në Ujë të Pastër”, financuar nga Zyra e Bashkimit Evropian në Kosovë dhe implementuar nga Rilindja Gjelbër (ish Let’s Do It Peja).

Pikëpamjet, opinionet dhe rekomandimet e shprehura në këtë publikim janë të autorit dhe nuk përfaqësojnë domosdoshmërisht pikëpamjet e Zyrës së Bashkimit Evropian në Kosovë.

Rilindja Gjelbër

Adresa: rr. Aleksandër Moisiu, pn. kati I
30000, Pejë, Kosovë

Email: info@rilindja-gjelber.org

Tel: +383 49 124 548

www.rilindja-gjelber.org

